
Tema: evolution i religionsvidenskaben

Mens flere af religionsforskningens pionerer som fx Robertson-Smith, Tylor, Müller og Frazer ikke veg tilbage for at stille spørgsmålet om religionens oprindelse, blev det efter 1. Verdenskrig et stadig mere prekært religionshistorisk spørgsmål. At evolutionstænkningen i forlængelse af 2. Verdenskrigs afslutning og den definitive afsked med kulturelt sanktionerede raceteorier i løbet af 1950'erne blev lagt død, var blot en bekræftelse på den siden 1920'erne etablerede kulturpessimistiske forestilling. Dertil kom en parallel udvikling inden for mange human- og samfundsvidenskaber, som heller ikke virkede befordrende for evolutionstænkning. Antropologiske retninger som funktionalisme, social- og kulturanthropologi og grene af strukturalismen fokuserede på samfund som funktionelle systemer eller på enkeltsamfunds eller regioners symbolske universer som selv bærende, selvreferentielle meningshelheder. Her rettedes blikket ikke mod historisk kulturel udvikling generelt, men i stedet mod specifikke kulturer i bestemte perioder og på bestemte steder og – undertiden også – i afgrænsede sociale segmenter. *Thick description*, lød Clifford Geertz' effektfulde slagord. Kulturel og religiøs evolution er et felt, som frem til slutningen af årtusindeskiftet har været bandlyst fra det religionsvidenskabelige kort; men der blæser nye vinde.

Med den stadig øgede indflydelse, som kognitionsforskningen i løbet af de sidste knap tyve år har fået inden for religionsvidenskaben, er der indtruffet et veritabelt tidehverv. Det er igen ikke alene blevet kulturelt muligt at stille evolutionsspørgsmålet, det er også blevet fagligt nødvendigt. Man kan dårligt drive kognitionsforskning, hvad enten det er fylo- eller ontogenetisk, uden at rejse spørgsmålet om evolution. Med kognitionsforskningen er også opstået fornyet interesse for forhistorisk arkæologi, der tvinger os til at tænke evolutivt. Dertil kommer en anden udvikling, som også har gjort det indlysende at revitalisere interessen for kulturel evolution. Den israelske nylig afdøde forsker Shmuel Eisenstadt har bidraget afgørende til, at Karl Jaspers gamle interesse for det, han kaldte kulturel aksetid, er blevet taget op til fornyet overvejelse. Det er da også indlysende at gentænke evolutionsspørgsmålet, når man betænker, at vi inden for religionshistorien anvender sondringer, som forudsætter tanken om kulturel udvikling. Det gælder fx skelen mellem skriftreligion og skriftløse folks religioner, ligesom sondringen mellem lokative og utopiske religionsformer er meningsløs

uden et begreb om kulturel evolution. Sådanne dualismer understreger evolutionsspørgsmålets uomgængelighed. To spørgsmål knyttet til problematikken er dog kontroversielle: Er det relevant at anlægge evolutionære betragtninger på kulturens og religionens historie? Hvis det besvares bekræftende, lyder andet spørgsmål: I hvilken udstrækning hænger kulturel evolution sammen med og kan tænkes i forlængelse af biologisk evolution? Det nye begreb 'bio-kulturel' evolution, der optræder i flere af dette nummers artikler, svarer bekræftende på begge spørgsmål. Og dermed er religionsvidenskaben placeret i en ny situation.

D 6.-7. februar 2009 afholdt vi ved Afdeling for Religionsvidenskab og Arabisk og Islamstudier et forskerseminar om emnet. Det er nogle af bidragene fra dette seminar, som står at læse i dette nummer af RvT. Hans Jørgen Lundager Jensen skriver om evolution i en religionshistorisk sammenhæng og trækker her ikke mindst på to i sigtetal mindre, men i tænkning omfattende arbejder af religionssociologiens *grand old man*, Robert Bellah, som sideløbende med sin sociologiske karriere har haft en stærk interesse for Jaspers aksetidsspørgsmål. Bellah har sammen med gruppen omkring Eisenstadt været en afgørende faktor i at bringe aksetidsspørgsmålet tilbage på den religionsvidenskabelige dagsorden. Fra spørgsmålet om evolution i kulturen snævert bevæger vi os med de tre efterfølgende artikler i højere grad over i spørgsmålet om evolution i naturen – uden dog at opgive forbindelsen til kulturen. Armin Geertz giver i en omfattende oversigtsartikel et vue over, hvordan man kan tænke relationen mellem evolution og religion. Han drøfter også de to grundlæggende skoledannelser i synet på forhold mellem religion og evolution, *biproduktshypotesen* og *tilpasningshypotesen*, som har spillet den afgørende rolle i de seneste 15 års debat. I Jesper Sørensens artikel om, hvad historiografien kan lære af kognitionsvidenskab og evolutionære studier, argumenterer forfatteren for, at historievitenskaben nødvendigvis må besinde sig på nyere kognitive og evolutionære teorier og modeller, hvis ikke den skal forfalde til forældede eller naive, psykologiske antagelser. Sørensen præsenterer tre epistemologiske modeller for, hvordan man kan tænke interaktionen mellem psykologi, historie og sociokulturelle systemer. I den afsluttende artikel om evolutionstemaet viser Kristoffer Laigaard Nielbo, hvordan evolutionsteori åbner nye muligheder for generalisering inden for religions- og ritualstudier. Han argumenterer yderligere for, hvordan det, han betegner som 'nære faktorer' som fx betydning og oplevelse, må medtænkes, hvis man vil give en fyldestgørende beskrivelse af, hvordan kommunikativ og ritualiseret adfærd fungerer over tid. Vanen tro indeholder RvT også en række anmeldelser, ligesom vi i dette nummer kan føje en lidt længere anmeldelse til i skikkelse af en review-artikel af Anders Klostergaard Petersen. Tilbage står blot at ønske god læselyst.

Redaktionen